

KENNISTAFEL 22 november 2010 - Wie is de dader? *Kennisdeling over huiselijk geweld en gender*

Voor de laatste in een reeks van vijf Kennistafels over huiselijk geweld (mede mogelijk gemaakt door de provincie Gelderland) koos Expertisecentrum Elan, deze keer in samenwerking met Hera, voor het thema gender. Een thema dat voor alle partners in de keten - politie, hulpverlening, justitie, reclassering en gemeente - interessant is om bij stil te staan. In elk werkveld is de vraag immers van belang hoe sekseverhoudingen en huiselijk geweld zich tot elkaar verhouden en welke aannames over daders en slachtoffers een rol spelen. Twee gerenommeerde vakvrouwen, namelijk hoogleraar Renée Römken en systeemtherapeut Justine van Lawick, deelden hun visie met het publiek.

Het aantal belangstellenden voor deze middag is bijzonder groot en alle sectoren zijn vertegenwoordigd. Dagvoorzitter Febe Deug peilt de verwachtingen: deelnemers zijn bijvoorbeeld nieuwsgierig naar het verband tussen gender en de aanpak van kindermishandeling, willen weten wat de rol van daders betekent voor de vrouwenopvang, hebben interesse voor de 'binnenkant' van huiselijk geweld omdat ze vooral bestuurlijk te maken hebben met huiselijk geweld, of willen de informatie van deze middag gebruiken bij beleidskeuzes: "Ik hoor steeds vaker dat het helemaal niet zo duidelijk is wie de dader is en wie het slachtoffer, mogelijk heeft dit consequenties voor onze hulpverlening".

Symmetrie onder de loep: partnergeweld en systematische vertekening

Renée Römken voerde in 1989 het eerste representatieve landelijke onderzoek uit naar wat we toen nog vrouwen-mishandeling noemden.

Onder invloed van de vrouwenbeweging kwam het onderwerp op de agenda en werd deze vorm van geweld voor het eerst als een maatschappelijk probleem benoemd waar de overheid een taak in heeft. Na de eerste nota, Seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes (1984), is het onderwerp van het emancipatiebeleid van Sociale Zaken via Volksgezondheid in 2002 bij het ministerie van Justitie terechtgekomen en tot kabinetsbeleid verheven. Daarmee kwamen er budgetten vrij, maar het heeft de visie ook veranderd.

Internationale cijfers

Uit internationaal onderzoek komt een gemiddeld percentage naar voren van 25% vrouwen die ooit met partnergeweld te maken hebben gehad, waarvan de helft ernstig en herhaald geweld. Een consistent onderzoeksresultaat, zodat dit cijfer betrouwbaar geacht wordt. Bij partnergeweld tegen mannen zijn de schommelingen groter en is het cijfer minder betrouwbaar, het schommelt tussen 7 - 16%. Stalking door de (ex)partner wordt veel vaker door vrouwen gerapporteerd (8 - 11%) dan door mannen (rond de 2%). Ook bij partnerdoding is het verschil groot: in de afgelopen tien jaar zijn in Nederland jaarlijks gemiddeld 32 vrouwen gedood door hun man, tegenover gemiddeld 7 mannen.

Bij seksueel geweld zijn de verschillen eveneens groot: internationaal meldt 15 - 20% van de vrouwen verkrachting / seksueel geweld te hebben meegemaakt, de Rutgers Nisso Groep (RNG) rapporteert voor vrouwen onder de 25 jaar 20% van de vrouwen die gedwongen worden tot seks. Voor jongens uit dezelfde leeftijdsgroep komt een percentage van 4% naar voren, meestal door een mannelijke pleger. Verkrachting door de partner wordt (internationaal) door 8 - 10% van de vrouwen gemeld. Uit het onderzoek van Renée Römken uit 1989, toen gevraagd werd naar "seks zonder instemming" kwam een veel hogere respons, namelijk 21%.

De (internationale) cijfers voor seksueel misbruik binnen het gezin zijn conservatieve schattingen: meisjes 12 - 15%, jongens 2 - 4%.

Sekseverschillen zijn ook heel duidelijk terug te zien in de meldingen die de politie sinds 2004 registreert. Na een aanvankelijke stijging is het aantal meldingen van huiselijk geweld gestabiliseerd rond de 63.000 per jaar (= 3,9 incidenten per 1000 inwoners). In 98% van de meldingen is de pleger een man, mishandeling van vrouwen maakt driekwart van het totaal uit. Kindermishandeling is bijna 10%, oudermishandeling (door kind) 6 - 7% en mishandeling van inwonende ouders en huisgenoten 5%. In de meldingen is het percentage mishandelde mannen dus verwaarloosbaar klein.

Geweld tegen mannen: verborgen probleem?

Niettemin leeft de onderliggende vraag in welke mate mannen slachtoffer zijn van huiselijk geweld. Is het wellicht een verborgen probleem? In de vier grote steden is op proef een mannenopvang gestart en uit de eerste onderzoeksresultaten blijkt dat het merendeel van de mannen hulp zoekt vanwege eergeerelateerde dreiging, een ander deel komt vanwege mensenhandel / gedwongen prostitutie en een minderheid zoekt hulp vanwege partnergeweld. Zij zochten hun toevlucht tot de opvang hoofdzakelijk vanwege psycho-sociale problematiek. Het is dus de vraag of partnergeweld tegen mannen een probleem is met een veiligheidsrisico.

Op basis van slachtofferonderzoek moeten we concluderen dat er sprake is van gender-asymmetrie. Bij eenzijdig en systematisch geweld door de ene partner, waarbij de ander niet systematisch terugslaat, zijn vrouwen disproportioneel vaak slachtoffer. Het aantal meldingen bij de politie en het aantal vrouwen dat in de opvang terechtkomt is evident het spreekwoordelijke topje van de ijsberg.

In de politieleidingen valt nog op dat verkrachting door de partner zwaar wordt ondergerapporteerd, dat naar schatting eenderde van de vrouwen een veiligheidsrisico loopt en dat de capaciteit van de vrouwenopvang niet toereikend is (in tegenstelling tot de G4 mannenopvang, die niet altijd vol is).

Verskil in visie en onderzoeksmethode

Er is een slepende discussie over de visie op de aard van geweld en de gehanteerde onderzoeksmethode. De contextuele methode ziet geweld als een genderprobleem (de sociaal-culturele positie van mannen en vrouwen) en kijkt daarom naar de maatschappelijke ongelijkheid tussen mannen en vrouwen; de verwevenheid van geweld en gender. Deze methode constateert veel wederkerig (of situationeel) geweld, waarbij de rol van dader en slachtoffer min of meer gelijk verdeeld is tussen mannen en vrouwen.

De a-contextuele methode bekijkt geweld als een (geïsoleerd) menselijk gedragsprobleem, buiten de context van de relatie en ondervraagt volgens een lijst van items (hebt u wel eens ruzie, vallen er klappen etc.). Bij deze methode zie je de resultaten zoals die tot nu toe benoemd werden: de oververtegenwoordiging van vrouwelijke slachtoffers (eenzijdig geweld, in de VS ook wel intiem terrorisme genoemd).

Interessanter dan deze discussie of vrouwen wel of niet even gewelddadig zijn als mannen, zijn de ogenschijnlijk tegenstrijdige onderzoeksresultaten. Ogenschijnlijk want er is sprake van een paradox: het gaat (voor een groot deel) om twee verschillende problemen (eenzijdig en wederkerig geweld) die je niet met elkaar moet verwarren.

NB: In het al door Renée Römken aangekondigde artikel "Omstreden gelijkheid" licht zij deze paradox uitgebreid toe. Het artikel is gepubliceerd in [Justitiële Verkenningen](#), december 2010 (www.wodc.nl).

Overheidstaak

Het Vrouwenverdrag van de Verenigde Naties (1979) bepaalt dat geweld tegen vrouwen een vorm van discriminatie is waar de overheid een zorgplicht in heeft. Met de ratificatie van dit verdrag heeft Nederland zich verplicht om op landelijk, provinciaal en lokaal niveau deze zorgplicht op zich te nemen.

Op Europees niveau zijn drie belangrijke ontwikkelingen gaande:

- De Raad van Europa is bezig met het opstellen van een conventie (verwacht in 2011) die alle lidstaten bindende verplichtingen oplegt om vanuit het perspectief van *mensenrechten* zorg te dragen voor de aanpak van huiselijk geweld. Dat brengt met zich mee dat beleid rekening houdt met de drie p's: preventie, protectie en punitieve strafrechtbepalingen. Strafrecht volstaat niet; eerder ingrijpen is vereist.

- De Europese Unie heeft de harmonisatie van wetgeving vanaf 2011 in voorbereiding.

- Het Europese Hof van de Rechten van de Mens heeft zich uitgesproken over de verplichting van overheden en politie om vrouwen het recht op gelijke bescherming te bieden, met als argument dat huiselijk geweld bij vrouwen disproportioneel voorkomt (Opuz-vonnis).

Het onderbrengen van huiselijk geweld bij Justitie heeft een seksneutrale benadering in de hand gewerkt, terwijl de internationale benadering tegenovergesteld is. Nederland stelt zich eigennuttig op en is daarvoor in 2007 en 2010 op de vingers getikt door de VN-commissie die toeziet op de naleving van het vrouwenverdrag (CEDAW), omdat Nederland de zorgplicht ten aanzien van vrouwen verwaarloost.

Het is nodig om de pluriformiteit in partnergeweld te erkennen om vervolgens naar overeenkomsten en verschillen te kunnen kijken: is er een veiligheidsprobleem of een gezondheidsprobleem - en daar zie je dat de rol van gender een belangrijke rol speelt - om van daaruit de verschillende rollen van de overheid te bepalen, waarbij de internationaal-rechtelijke meer aandacht zou moeten krijgen.

Contextualiseren van geweld in families

Justine van Lawick noemt zichzelf een echt praktijkmens.

In haar visie moet je bij geweldsproblematiek altijd contextualiseren en naar de persoonsgebonden factoren kijken, want het gaat om de interactie tussen paren en familieleden. Onder persoonsgebonden factoren vallen aanleg (intelligentie, temperament) seks, gender, fysieke / mentale

gezondheidsproblemen (zoals borderline), leeftijd, achtergrond en geschiedenis. Bij hoog opgeleide koppels krijgt geweld een heel andere gezicht dan bij een ouder traditioneel gereformeerd echtpaar.

Contextuele factoren zijn cultuur (hoeveel bewegingsvrijheid en kansen hebben vrouwen), de sociaal-politieke omgeving (mate van discriminatie bijvoorbeeld) de financiële situatie (minstens 90% van de cliënten heeft schulden of spanningen vanwege geld), woonomgeving, werkloosheid, sociaal netwerk en het beschikken over buffers.

Justine van Lawick deelt de mening van Renée Römken dat het debat over gender-asymmetrie oneigenlijk is geworden, je schiet er niets mee op. Ook uit recent Vlaams onderzoek komt weer naar voren dat vrouwen veel vaker kans lopen op fysiek geweld en dat het bij psychisch geweld meer gelijk op gaat. In de praktijk zie je dat psychisch geweld, zeker als het samengaat met fysiek geweld, diep ingrijpt, omdat beide elkaar versterken.

Overtuigingen

Onderzoek en theorie maakt zichtbaar maar tegelijkertijd onzichtbaar: als je het ene signaleert zie je veel andere dingen niet meer. Dat geldt ook voor overtuigingen: als je ervan uitgaat dat vrouwen mishandeld worden door mannen, zie je vooral dat wat die aanname bevestigt en niet wat daar tegenin gaat. Als je ervan overtuigd bent dat mannen en vrouwen even gewelddadig zijn, zul je die relationele dynamiek heel goed zien en blind zijn voor machtsverschillen.

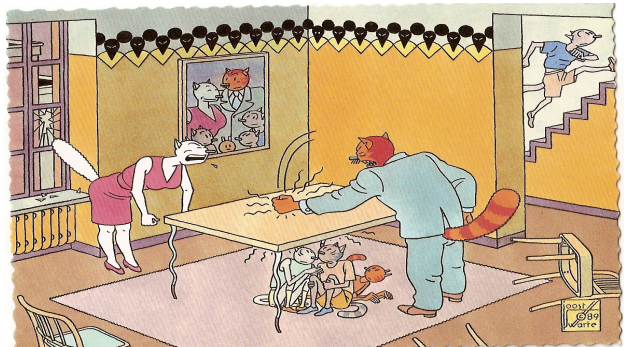
In de praktijk van het werken met paren en families waar geweld speelt, zie je dat overtuigingen en anderen willen controleren met die overtuiging een onderdeel is van geweld. Niet luisteren, de ander niet willen begrijpen, het debat willen winnen is een recept voor escalatie. Dat geldt voor relaties, maar evenzeer in discussies tussen professionals.

De kunst is om steeds in dialoog te blijven in plaats van in een monoloog te vervallen en uit te gaan van een landschap aan mogelijkheden. Elke keer weer met een open mind een situatie ingaan en in je hoofd de beelden meenemen dat:

- een vrouw haar man iets kan aandoen,
- een man een andere man kan slaan (of kussen),
- een vrouw een andere vrouw kan slaan,
- een man zijn vrouw kan terroriseren.

En ook bij dat laatste, meest dominante plaatje, is het van belang om nieuwsgierig te blijven, door te vragen om het te begrijpen (wat iets heel anders is dan het excuseren). In de hulpverlening aan mannen zie je dat mannen onderling aan 'women-bashing' doen (hun vrouw als zo'n bitch beschrijven dat zij de dader lijkt). De pedant van het 'man-bashing' door vrouwen, die alles wijten aan die rotkerels. Toch willen zowel

Illustraties: Joost Swarte, uit powerpointpresentatie Justine

mannen als vrouwen in veel gevallen terug naar hun relatie. Het is te eenvoudig om uit te gaan van eenzijdig geweld; het zit ongelooflijk complex in elkaar en in elk geval zijn de (kleine) kinderen slachtoffers. Als je niets weet van gender kun je niet zoveel met huiselijk geweld, omdat het eigenlijk altijd gaat om macht, taak- en rolverdeling.

Tryades en meer

Heel vaak zijn er meer familieleden betrokken bij een geweldssituatie. Justine beschrijft twee casussen die ze nu in haar praktijk heeft. De eerste betreft een Turkse moeder die veel kritiek heeft op haar schoondochter uit Turkije. Ze slaat haar en dringt er ook bij haar zoon op aan dat hij zijn vrouw steviger moet aanpakken. De schoondochter slaat de kinderen, het broertje slaat zijn zusje. Is in deze keten van gewelddadig gedrag de moeder de kwaaië pier? Dat is iets te gemakkelijk; ook zij heeft haar context en geschiedenis.

Een andere gecompliceerde situatie speelt bij een man die met een Poolse vrouw getrouwd is. Zij is veel beter opgeleid dan hij, maar werkt ver beneden haar kunnen omdat ze de Nederlandse taal slecht spreekt. Het gaat niet goed en de vrouw besluit dat ze dan wil excelleren in het moederschap. Ze slaagt, soms met harde hand, in de opvoeding van haar drie dochters totdat de middelste een eetstoornis ontwikkelt. Het escaleert als deze dochter niet wil eten: de moeder wordt razend op haar dochter, en de man daarom op zijn vrouw. De oudste dochter vlucht naar boven om haar jongste zusje te beschermen. Als je met een casus de diepte in gaat blijkt hoe complex de werkelijkheid is.

Justine spreekt de wens uit dat wetenschappers een open mind hebben en zoveel mogelijk zichtbaar maken en verhelderen. Ook bij praktijkmensen hoopt ze op een open mind en een nieuwsgierige geest om contact te maken, want dan kun je zoveel mogelijk waarnemen en verkennen en verandermogelijkheden onderzoeken. Elke situatie is uniek, maar tegelijkertijd zijn er universele verhalen. Als je naar gender kijkt zie je dat zowel vrouwen als mannen ongelooflijk veel herkennen bij elkaar. Evenzo zijn interventies universeel: kalmeren en de competentie mentaliseren¹ ontwikkelen.

¹ Mentaliseren is een psychische functie die geweld tegengaat.. Het heeft te maken met een gezonde ontwikkeling van de [...] (z.o.z.)

Discussie

Naast Renée Römken en Justine van Lawick is Lisette Pouls uitgenodigd om aan de discussietafel plaats te nemen. Zij is stafmedewerker bij Stichting Hera en docent van de minor huiselijk geweld van de Hogeschool Arnhem Nijmegen. Een minor die, ondanks aanpassingen in het programma, op een enkele uitzondering na, alleen door vrouwen wordt gevolgd.

Een aantal hoofdpunten uit de discussie:

- **In de praktijk van alledag**, bijvoorbeeld in de vrouwenopvang, is het behoorlijk ingewikkeld om steeds open minded te blijven. Door eigen aannames, door de werkdruk die geen tijd geeft om even achteruit te stappen om te kijken wat er nu echt aan de hand is, maar ook door het keurslijf van wet- en regelgeving: bezoeksregelingen ten behoeve van de kinderen staan bijvoorbeeld bol van de vooringenomen veronderstellingen. Dat geeft veel dilemma's.
- **In de systeemaanpak** is samenwerking je core-business en niet iets voor als je nog even tijd over hebt. De problematiek is zo complex dat geen enkele organisatie het alleen kan. Samenwerking op uitvoerend niveau levert veel winst op; geweld stopt eerder als tegelijk ook bijvoorbeeld een verslavingsprobleem wordt aangepakt. Dat helpt ook voor recidive. Maar het waarmaken in de praktijk van samenwerking die in een convenant is vastgelegd, is op z'n zachtst gezegd 'een uitdaging'.
- **Samenwerking** begint de goede kant op te gaan met de Veiligheidshuizen; het is in ontwikkeling. Het verschil met het bekende family-justicecentre in San Diego is nog dat daar niet alleen alle ketenpartners in een gebouw zitten (jeugdzorg, intake, politie etc.), maar dat ook iedereen opereert vanuit een gedeelde filosofie. Problemen bij het delen van informatie hebben ze daar geslecht doordat iedereen gebonden is aan een vertrouwelijkheidsclausule. Ook is er gespecialiseerde kennis in huis die we in Nederland nog niet hebben. Zo is de politie door forensische experts getraind in het onderkennen van geweld dat geïnitieerd wordt om de spanning te doorbreken (en dat in geen verhouding staat tot het conflict) en ook hebben zij geleerd te onderscheiden of geweld verdedigend of aanvallend gebruikt is.
- **Normstelling** moet gepaard gaan met daadkrachtig optreden en dat gebeurt nu met huiselijk geweld, maar aangiftes van verkrachting worden te vaak niet vervolgd na aangif-

psyche waardoor je de wereld als betrouwbaar kunt beleven en ook nieuwsgierig kunt worden naar de ander als een persoon met andere ideeën en gedachten dan jij. Die ontwikkeling gaat het beste bij kinderen die zich veilig voelen.

te. De bewijslast is moeilijk als er geen getuigen zijn, maar het verhaal is complexer: er is ook koudwatervrees bij politie en justitie. Uit onderzoek blijkt dat het de norm is die weerhoudt: eenderde van de ondervraagde studenten zou een meisje dwingen tot seks, als ze zeker zouden weten dat ze er zonder straf mee weg zouden komen. In het diepste van hun hart vinden plegers het legitiem om vrouwen te domineren. Aan normstelling moeten we als samenleving werken; seksuele weerbaarheid zou vanzelfsprekend moeten zijn in het onderwijscurriculum. De stelling dat programma's als 'Oh Cherso' en muziekzenders afbreken wat aan seksuele weerbaarheid wordt opgebouwd, wordt gerelativeerd door jonge deelnemers aan de discussie: de meeste jongeren nemen het niet zo serieus dat ze zich er door laten beïnvloeden.

- **Preventie** is minstens zo belangrijk als normstelling en Nederland loopt hier erg in achter. Voorlichting en publiekscampagnes helpen om geweld zichtbaar te maken en hulpvragen binnen te krijgen, dat hebben we bij de AMK's gezien en het zou veel meer moeten dan die paar weken per jaar. Preventieve projecten krijgen weinig aandacht - zo wordt ingebracht - maar anderzijds zijn er de laatste tijd heel wat initiatieven die optimistisch stemmen. Een voorbeeld: preventiewerkers zijn bezig om samen een structurele aanpak op te zetten.
- **Ingrijpen bij kindermishandeling** brengt een ernstig dilemma tussen bescherming van het kind en het diepgewortelde respect voor de ouderlijke macht. Als je op Europees niveau kijkt naar wetgeving ten voordele van kinderen, zie je dat landen die daar wat verder in zijn de preventiekant beter ontwikkeld hebben. In Duitsland bestaat ouderschapsondersteuning (cursussen vóór de geboorte). Het bereiken van de doelgroep waarvan je denkt dat die zo'n cursus juist het meeste nodig heeft, blijft echter lastig.

Met deze bijeenkomst over huiselijk geweld en gender zijn de Kennistafels afgesloten.

Alle [verslagen van de Kennistafels](#) zijn te vinden op de website van Elan.

Voor trainingen waarin de analyse van geweld een belangrijk aspect is kunnen beroepskrachten en vrijwilligers terecht bij [Stichting Hera](#) (zie onder voorlichting).

Praten met jongeren over liefde, seksualiteit en het stellen en respecteren van grenzen staat centraal in een training voor jongerenwerkers van [Elan](#).

© Elan, februari 2011